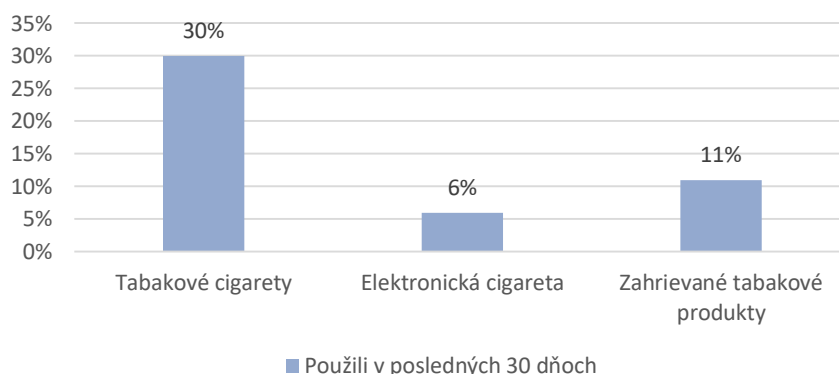

PREHĽAD SITUÁCIE NA TRHU S TABAKOM NA SLOVENSKU Martin Hudcovský – Karol Morvay

Celkové používanie tabakových výrobkov na Slovensku zostáva nad európskym priemerom a budúci vývoj v krajine v tomto smere bude do značnej miery závisieť aj od vysokého výskytu fajčenia medzi mládežou. Prieskum z roku 2022 zistil, že takmer tretina mladých ľudí na Slovensku v priebehu mesiaca pred opýtaním užívala klasické tabakové cigarety. Okrem toho vyvoláva obavy aj narastajúce používanie alternatívnych tabakových výrobkov medzi mladými ľuďmi. Napríklad viac ako jeden z desiatich mladých v prieskume uviedol, že v posledných 30 dňoch používal zahrievané tabakové výrobky (ZTV). Povšimnutia hodné je, že doteraz väčšina z nových výrobkov nebola predmetom spotrebnej dane, čo ešte viac podporuje ich používanie vďaka ich väčšej cenovej dostupnosti medzi mladými ľuďmi, ktorí sú typicky citlivejší na cenu. Dodatočné zaradenie týchto čoraz populárnejších produktov medzi subjekty spotrebnej dane je tak odporúčané.

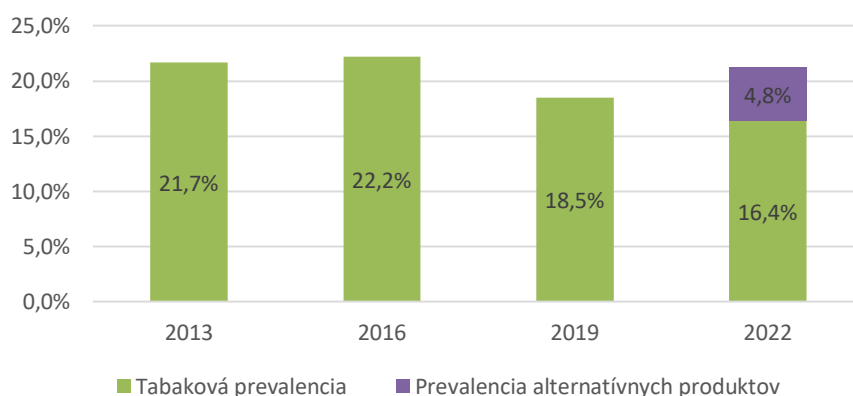
Graf 1: Podiel mladých s tabakovou alebo nikotínovou skúsenosťou na Slovensku

Zdroj: Národný výskum používania tabakových a nikotínových výrobkov v populácii detí a adolescentov v SR 2022.

Trend v prevalencii spotreby tabakových výrobkov prešiel časom výkyvmi s nedávnym nárastom na 21,2 percenta v roku 2022. Avšak nástup alternatívnych tabakových výrobkov sťažuje jednoznačné určenie vývoja trendov celkového užívania tabakových alebo nikotínových produktov. Zdá sa, že relatívne významné počty užívateľov nahrádzajú konvenčné tabakové cigarety alternatívnymi tabakovými výrobkami, ako sú ZTV.

Graf 2: Vývoj prevalencie tabaku na Slovensku (2013–2022)

Poznámka: Kategória alternatívnych produktov bola do prieskumu pridaná až v roku 2022. Preto nie sú k dispozícii údaje o ich prevalencii z predchádzajúcich rokov.

Zdroj: Zdravotné uvedomovanie a správanie obyvateľstva SR (2013–2022).

Nedávne zvýšenie spotrebnej dane malo do istej miery pozitívny vplyv na zníženie používania tabaku, ale celková dostupnosť tabakových výrobkov sa výrazne nezmenila. To je obzvlášť viditeľné v časoch vyššej inflácie, keď fixná povaha veľkosti spotrebnej dane znamená, že jej reálna hodnota sa znižuje, keď ceny rastú. Preto relatívna dostupnosť tabakových výrobkov nemusí významne klesnúť, ak sa sadzby pravidelne neaktualizujú.

Domáca výroba cigariet na Slovensku v priebehu času výrazne klesla. Domáce tabakové značky, ktoré kedysi mali značnú popularitu, postupne ustúpili zahraničným globálne distribuovaným značkám ako Marlboro, L&M a ďalším. V súčasnosti žiadny miestny podnik nevyrába tabakové cigarety a všetky dostupné cigarety na trhu sú dovážané.

Štruktúra trhu s cigaretami na Slovensku tiež prešla dynamickými zmenami v posledných rokoch. Značky s nižšími cenami zaznamenali pokles podielu na trhu, zatiaľ čo „prémiové“ značky s vyššími cenami zaznamenali nárast. Cenové rozdiely medzi týmito segmentmi sa zúžili, čo viedlo k minimálnym cenovým rozdielom medzi značkami na trhu. Segment prémiových značiek je podielovo viac zastúpený na trhu ako podiel ekonomických značiek.

Spotrebná daň uvalená na výrobu a predaj tabakových výrobkov zohráva rozhodujúcu úlohu pri financovaní rôznych vládnych programov a služieb. Zatiaľ čo formálne odôvodnenie spotrebnej dane na tabak je ochrana verejného zdravia a kompenzácia zvýšených výdavkov na zdravotnú starostlivosť, dôkazy naznačujú, že daň v minulosti primárne slúžila ako fiškálny nástroj a nie ako nástroj verejnej politiky zdravia.

V minulosti sa sadzby spotrebnej dane na tabakové výrobky na Slovensku po dlhé obdobia nemenili, čo viedlo k relatívnemu poklesu príspevku dane k celkovým nákladom na tabakové výrobky. Tento pomalý rast prispel k pokračujúcemu trendu zvyšovania dostupnosti, pretože sa nepodarilo dostatočne zvýšiť ceny tabakových výrobkov, aby pôsobili odradzujúco od ich konzumácie. Iba nedávne úpravy sadzieb dane spolu so spomalením rastu priemerných a mediánových príjmov v krajine čiastočne upravili tento trend, ale zatiaľ ho úplne nezvrátili.

Nedávne zvýšenie sadzieb dane bolo správnym krokom smerom k boju proti zvýšenej dostupnosti, avšak zavedenie algoritmu pre indexáciu, ktorý zohľadňuje zvyšovanie príjmov, infláciu a daňový výnos, by pomohlo riešiť otázky dostupnosti bez ďalších (často zdĺhavých) rokovaní.

Slovensko sa vyznačuje ako jedna z mála zostávajúcich členských štátov Európskej únie, ktoré nepresadzujú absolútny zákaz užívania tabakových produktov v baroch a kluboch. Navyše, fajčenie je povolené aj v stravovacích zariadeniach, ako sú reštaurácie, za podmienky splnenia určitých kritérií. Napriek nedostatočnej úspešnosti Slovenska v regulácii fajčenia v stravovacích zariadeniach či podnikoch ako sú bary a pohostinstvá v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ, zatiaľ neboli prijaté prísnejšie pravidlá pre zvýšenie ochrany nefajčiarov, hoci v minulosti bolo uskutočnených hneď viacero pokusov.

Na základe prezentovaného prehľadu trhu s tabakom a cigaretami na Slovensku sa odporúčajú tieto opatrenia na implementáciu:

- Vzhľadom na historický pokles podielu spotrebnej dane z tabaku v pomere k rôznym makroekonomickým parametrom by mala vláda kontinuálne zvyšovať spotrebné dane z tabaku, aby dosiahla zníženie používania tabaku a jeho dostupnosť. Takéto zvýšenia by tiež prospeli z fiškálneho hľadiska tým, že by poskytli potrebné dodatočné prostriedky do štátneho rozpočtu.
- Vláda by mala zaviesť automatickú indexáciu spotrebnej dane na tabak (nie len kalendár zvyšovania spotrebných daní), podľa vopred definovaného algoritmu, ktorý by tiež zohľadňoval ekonomický vývoj (vrátane príjmov, inflácie a daňového výnosu).
- Spotrebná daň by mala uplatňovať aj pre alternatívne tabakové výrobky. Jediné alternatívne výrobky, ktoré sú v súčasnosti zahrnuté do zdaňovania, sú zahrievané tabakové výrobky. Nezdanenie ostatných výrobkov ich podporuje ako alternatívy vďaka ich dostupnosti (najmä medzi mladými ľuďmi).
- Vláda by mala zakázať fajčenie alebo používanie alternatívnych výrobkov vo vnútri reštaurácií – bez výnimiek v podobe oddelených fajčiarskych zón – ako aj v baroch a kluboch zavedením zmien v zákone o ochrane nefajčiarov.

- Malo by sa zvýšiť presadzovanie obmedzení predaja tabaku a alternatívnych výrobkov maloletým.
- Vláda by sa mala zamerať na vzdelávanie mladistvých, ktorí považujú používanie alternatívnych tabakových výrobkov za menej škodlivé, aby boli informovaní o skutočnom nebezpečí týchto výrobkov.
- Masové mediálne kampane by mali byť zamerané na mladých, ženy alebo rodičov a podporovať zdravý životný štýl a vzdelávanie.

Acknowledgments

The Institute of Economic Research of the Slovak Academy of Sciences has been working in cooperation with the Tobacconomics program, now at Johns Hopkins University (JHU) (previously housed at the University of Illinois Chicago, or UIC), to conduct economic research on tobacco taxation in Slovakia. JHU is a partner of the Bloomberg Initiative to Reduce Tobacco Use. The views expressed in this document cannot be attributed to, nor do they represent, the views of JHU, UIC, or Bloomberg Philanthropies.

Suggestions by Jeff Drope, Violeta Vulovic, and Ana Mugoša to an earlier versions of this brief are gratefully acknowledged.